

давство в основному лояльно ставиться до осіб, які займаються проституцією, в той же час, посилюючи кримінальну відповідальність за діяльність, пов'язану із організацією її заняттям.

Висновок. Підсумовуючи, слід вказати на те, що незалежно від ставлення до проституції окремих держав, їх законодавств, науковців, практиків, звичайних людей – дана діяльність була і залишається невід'ємною частиною життя будь-якого суспільства.

Головним завданням держави у цьому напрямку має стати не питання криміналізації чи декриміналізації заняття проституцією, а вчасне виявлення та попередження тих злочинів, які вчиняються на фоні експлуатації проституції, та відповідна реакція на вказані діяння.

Бібліографічні посилання

1. Надьон О. В. Проституція: соціальний аспект та кримінальний аналіз / О. В. Надьон // Право і безпека. – 2005. – № 4. – С. 92–98.
2. Орлеан А. М. Вдосконалення кримінального законодавства у напрямку протидії торгівлі людьми та пов'язаним з нею явищам / А. М. Орлеан, Б. В. Лизогуб // Право і безпека. – 2005. – № 4. – С. 101–104.
3. Кучанська Л. С. Кримінально-правове поняття проституції / Л. С. Кучанська // Адвокат. – 2005. – № 2. – С. 11–13.
4. Бандурка І. О. Декриміналізація проституції – окремі мотиви / І. О. Бандурка // Наше право. – 2005. – № 2. – С. 51–52.
5. Плотнікова А. В. Кримінальна відповідальність за організацію заняття проституцією : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А. В. Плотнікова. – К., 2010. – 20 с.
6. Іващенко В.О. Торгівля жінками та дітьми (криминологічні та кримінально – правові аспекти боротьби). Монографія. – К.: Атіка, 2004. – 112 с.
7. Кон І. С. Проституція без прикрас / І. С. Кон // Труд. – 1990. – 1 апреля. – С. 4.
8. Наден О. В. Торгівля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності : монографія / О. В. Наден. – К. : Атіка, 2004. – 288 с.

Надійшла до редакції 24.12.2012

Н.В. Чернова

(ГУМВС України в Запорізькій області)

УДК 343.345

ДОСВІД КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНІХ ДІТЕЙ ДЛЯ ЗАЙНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

Здійснено аналіз кримінального законодавства країн пострадянського простору у сфері правового регулювання відповідальності за використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом, проведено порівняння вищезазначеного законодавства та надано пропозиції щодо його гармонізації.

Ключові слова: злочин, покарання, дитина, антигромадські дії, жебрацтво.

Осуществлен анализ уголовного законодательства стран постсоветского пространства в сфере правового регулирования ответственности за использование малолетнего ребенка для занятия попрошайничеством, проведено сравнение вышеупомянутого законодательства и даны предложения по его гармонизации.

Ключевые слова: преступление, наказание, ребенок, антиобщественные действия, попрошайничество.

The article analyzes the criminal law of the former soviet union in the legal regulation of responsibility for the use of a minor child begging for occupation, the comparison of the above legislation and provided proposals for harmonization.

Keywords: crime, punishment, child antisocial acts begging.

Постановка проблеми. Досить важливе значення у дослідженні проблем Особливої частини кримінального права має порівняльно-правовий (компаративістський) метод. Про це зазначають М.І. Панов та Н.О. Гуторова та вказують на те, що використання цього методу зумовлюється потребою у формулюванні власної української національної правової системи, яка відповідала б сучасним світовим тенденціям правового розвитку й міжнародним стандартам, особливо у сфері охорони прав та свобод людини і громадянина від суспільно небезпечних посягань [1, с. 103].

Вважаємо, що краще про актуальність та доцільність вивчення зарубіжного досвіду правового регулювання кримінальної відповідальності за окремий злочин або певну групу злочинів відносин навряд чи можна сказати. Одним із них є використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом, кримінально-правова заборона вчинення якого передбачена у ст. 150-1 Кримінального кодексу (далі – КК) України. На перший погляд, чинна редакція вказаної норми є досконалою з точки зору як законодавчої техніки, так і практики її застосування. Разом з тим з метою виявлення можливого позитивного зарубіжного досвіду та пошуку шляхів його використання в національному законодавстві проведемо порівняльно-правовий аналіз норм про кримінальну відповідальність за використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом за КК України та країн так званого пострадянського простору, або країн-учасниць СНД, Грузії та Балтії. Одразу зазначимо, що головним фактором вибору країн стала схожість правових систем, оскільки до 1991 року вони всі перебували в межах однієї правової системи Радянського Союзу.

Саме тому **метою** цієї статті є аналіз кримінального законодавства країн пострадянського простору у сфері правового регулювання відповідальності за використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом, порівняння вищезазначеного законодавства та надання пропозицій щодо його гармонізації.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Слід зазначити, що питання кримінальної відповідальності як за різні злочини проти волі, честі та гідності, проти моральності, так і за використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом, зокрема, розглядалися у працях таких вчених, як П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Н.О. Гуторова, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа,

О.О. Дудоров, В.П. Ємельянов, О.Г. Кальман, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, В.М. Куц, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, М.І. Панов, А.В. Савченко, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, Є.В. Фесенко, П.Л. Фріс, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценко та ін.

На нашу думку, оптимальними критеріями такого дослідження стануть елементи складу злочину з ознаками, що характеризують їх зміст, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки побоїв і мордування.

Виклад основного матеріалу. Аналіз більшості кримінальних законів країн-учасниць СНД, Грузії та Балтії показав, що у сфері правового регулювання відповідальності за використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом спостерігається певна схожість. Так, відповідні статті КК розглянутих держав знаходяться у розділі злочинів проти людини та у підрозділі злочинів проти сім'ї та дітей. Звідси одразу можна зробити загальний висновок про спільні родові та видові об'єкти – людина, сім'я та дитина відповідно.

Одразу звертає на себе увагу той факт, що вітчизняний законодавець ввів ст. 150-1 КК України 2009 р. у розділ III Особливої частини „Злочини проти волі, честі та гідності особи”, що суттєво відрізняються від кримінальних законів країн пострадянського простору. З моменту прийняття та вступу в дію КК України діє і нині ст. 304 КК України „Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність”, яка знаходиться у розділі XII Особливої частини „Злочини проти громадського порядку та моральності”, що зумовлює інший підхід до визначення родового та видового об'єктів.

Також слід зазначити, що у більшості досліджуваних кримінальних законів існує ціла група норм, спрямованих на захист дитинства, яка знаходиться у межах загального розділу злочинів проти людини. Називається відповідний підрозділ у своїй більшості «Злочини проти сім'ї та дітей» або «Злочини проти матері та дитини». Це характерно для КК Росії [2], КК Азербайджану [3], КК Вірменії [4], КК Грузії [5], КК Киргизстану [6], КК Латвії [7], КК Литви [8], КК Молдови [9], КК Таджикистану [10], КК Туркменістану [11], КК Узбекистану [12], КК Естонії [13], КК Білорусі [14], КК Казахстану [15], тобто для абсолютно всіх країн пострадянського простору, за винятком України. В КК України злочини проти сім'ї та дитинства не систематизовані, знаходяться у різних розділах Особливої частини.

Обов'язковою ознакою складу злочину є потерпілий – у нас ним може бути тільки малолітня дитина (яка не досягла 14-річного віку), тоді як у більшості досліджених КК – неповнолітня дитина, яка не досягла 18-річного віку. Використання малолітньої дитини є, як правило, кваліфікуючою або особливо кваліфікуючою ознакою.

Що стосується формулювання самої диспозиції статті, тобто об'єктивної сторони використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом, то нами виявлено три підходи.

Перший найпоширеніший, характеризується тим, що в попередній статті передбачено відповідальність за втягнення неповнолітнього в

злочинну діяльність (аналог ст. 304 КК України), а вже потім у наступній – за втягнення малолітнього або неповнолітнього в зайняття антигромадськими або аморальними діяннями. Серед цих антигромадських діянь знаходимо і використання у жебрацтві, тобто спеціально виокремленої норми про використання для заняття жебрацтвом немає. Сюди належать ст. 151 КК Росії, ст. 166 КК Вірменії, ст. 157 Киргизстану, ст. 208 Молдови, ст. 166 Таджикистану, ст. 156 Туркменістану, ст. 127 Узбекистану, ст. 173 Білорусі та ст. 132 Казахстану.

Слід визнати, що такий підхід був властивий і КК України 2001 р., оскільки ст. 304 передбачає відповідальність і за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми. Лише 2009 р. КК України доповнено ст. 150-1, тому доцільність такого рішення стане очевидною наприкінці нашого дослідження.

Другий підхід властивий кримінальним законам Балтії, оскільки в них відсутня відповідальність за використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом. У ст. 172 КК Латвії, ст. 159 КК Литви, ст. 202 КК Естонії встановлено кримінальну відповідальність лише за втягнення неповнолітнього у злочинне діяння (аналог ст. 304 КК України).

Третій підхід виявлено у ст.ст. 170, 171 КК Азербайджану, в яких встановлено відповідальність за втягнення у зайняття проституцією чи іншими аморальними діями. Схожою є ст. 171 КК Грузії, яка направлена на охорону дітей від втягнення у проституцію, сексуальні збочення, жебракування чи інші антигромадські діяння. У першому випадку не розкривається зміст антигромадських діянь, тому можемо з певним ступенем ймовірності вказати, що жебракування до них входить, в іншому – воно вказано серед інших альтернативних антигромадських діянь.

В аналізованих кримінальних законах досить деталізованими є способи втягнення неповнолітніх у певний вид злочинної чи антигромадської діяльності. Проте у ст. 150-1 КК України вжито термін „використання”, тому аналізувати способи втягнення вважаємо недоцільним.

Що стосується суб'єкта використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом, то у всіх без винятку досліджених кримінальних законах можна виділити два його види. Перший – особи, яким на момент вчинення злочину виповнилося 18 років. Другий – батьки або особи, які їх замінюють – тобто у першому випадку злочин вчиняється стосовно будь-якої дитини, в першу чергу чужої, у другому – власної дитини.

Виходячи зі змісту розглядуваних статей можна сміливо стверджувати про виключно умисну форму вини, вид умислу – прямий. Для ст. 150-1 КК України обов'язковою ознакою є корисливий мотив, тоді як такої ознаки в КК країн пострадянського простору не виявлено.

Не може не звернути на себе увагу спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, який введено в КК Росії 08.12.2003 р., тобто після семи років дії нового кримінального закону.

У примітці до ст. 151 КК Росії вказано, що дія цієї статті не розповсюджується на випадки втягнення неповнолітнього в заняття бродяж-

ництвом, якщо це діяння вчинене батьками унаслідок збігу тяжких життєвих обставин, викликаних втратою джерела засобів існування або відсутністю місця проживання.

Враховуючи той факт, що бродяжництво – це спосіб паразитичного існування, який полягає у переміщенні протягом тривалого часу з одного населеного пункту до іншого або в межах одного міста особи, яка не має постійного місця проживання або залишила його та існує на випадковій заробітці [16], то стає очевидним, що з цієї ж причини можна і жебракування (систематично випрошувати гроші, речі, інші матеріальні цінності у сторонніх осіб), вчинене батьками, вважати вибачальною обставиною.

Висновки. Отже, проведений аналіз вітчизняного кримінального закону та країн-учасниць СНД, Грузії та Балтії дав змогу сформулювати декілька висновків, які потребують переосмислення та обґрунтування або спростування у майбутньому.

По-перше, досвід зарубіжного законодавця змушує замислитись над доцільністю існування кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом ще в одній статті, а не бути кваліфікуючою ознакою втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Виникає питання стосовно існування суспільної небезпечності таких діянь, сталості їх динаміки, необхідності саме кримінально-правового забезпечення захисту волі, честі та гідності дітей, наявності причин та умов вчинення злочину, передбаченого ст. 150-1 КК України, які неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності.

По-друге, майбутнє будь-якої держави не в останню чергу залежить від демографічної ситуації в ній. У зв'язку із цим ні в кого не повинно виникнути сумнівів стосовно посиленої кримінально-правової охорони дітей від будь-яких форм експлуатації, в тому числі і використання для зайняття жебрацтвом. Саме це врахували практично всі законодавці розглянутих країн, тоді як у КК України в цьому плані не спостерігається системності, адже введено нову норму, а не удосконалено існуючу ст. 304 КК України.

По-третє, відповідно до п. 1 ст. 1 Закону України „Про охорону дитинства”, дитиною є особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [17], а тому дію ст. 150-1 КК України слід поширити на осіб, які не досягли 18 років.

По-четверте, предметом нашого дослідження стали лише КК країн пострадянського простору. Ось чому одним із засобів спростування або підтвердження вказаних вище положень може стати позитивний досвід країн континентальної Європи та інших держав стосовно правового регулювання відповідальності за використання дітей для зайняття жебрацтвом.

Зазначимо, що норми, які передбачають відповідальність за використання дітей для зайняття жебрацтвом у кримінальних законах розглянутих країн, викликають як теоретичний, так і практичний інтерес. Разом із тим, пропонуючи використовувати позитивний досвід зарубіжних країн у сфері кримінально-правової охорони певних суспільних відно-

син, завжди потрібно враховувати всі „за” і „проти”. З цього приводу слушною є вказівка М.І. Хавронюка на те, що перш як сліпо запозичувати ті чи інші положення кримінальних законів інших держав, необхідно добре подумати, стануть вони корисною частиною кримінально-правового механізму чи ціпком у його колесі [18, с. 113].

Таким чином, досвід країн пострадянського простору у сфері правового регулювання кримінальної відповідальності за використання дітей для зайняття жебрацтвом додатково продемонстрував актуальність та своєчасність проведення монографічного дослідження кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 150-1 КК України. Саме тому його результати, безумовно, стосуватимуться покращення стану захисту дитини від проявів будь-якої експлуатації.

Бібліографічні посилання

1. Панов М. І. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права / М. І. Панов, Н. О. Гуторова // Проблеми боротьби зі злочинністю. – 2009/100. – С. 291–304.
2. Уголовный кодекс Российской Федерации : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://duma.consultant.ru/page.aspx?8550;1156455>.
3. Уголовный кодекс Республики Азербайджан : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/az/2.rtf>.
4. Уголовный кодекс Республики Армения : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/arm/2.rtf>.
5. Уголовный кодекс Грузии : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/gruz/2.doc>.
6. Уголовный кодекс Кыргызской республики : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/kyrg/2.rtf>.
7. Уголовный кодекс Латвии : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/latvii/2.doc>.
8. Уголовный кодекс Литвы : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/litva/2.doc>.
9. Уголовный кодекс Молдовы : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/mold/2.rtf>.
10. Уголовный кодекс Таджикистана : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/tad/2.rtf>.
11. Уголовный кодекс Туркменистана : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/turk/2.rtf>.
12. Уголовный кодекс Узбекистана : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/uzb/2.rtf>.
13. Уголовный кодекс Эстонии : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/est/2.rtf>.
14. Уголовный кодекс Республики Беларусь : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/belarus/2.rtf>.
15. Уголовный кодекс Казахстана : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/kaz/2.rtf>.
16. Предметна рубрика : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.naiou.kiev.ua/tslc/pages/humanright/glossary/gl336/info_ukr.htm.
17. Закон України „Про охорону дитинства” від 26.04.2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
18. Хавронюк М. Покарання за готування до злочину і замах на злочин: парадокси національного кримінального кодексу, особливо у порівнянні з іноземними / М. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – №5 (161). – С. 108–113.

Надійшла до редакції 09.10.2012